

Επιστημονικό Άρθρο

Το Σύνταγμα του 1952 και οι Αρμοδιότητες του Βασιλιά

Αθηνά Μωραΐτη

Επιστημονική Συνεργάτης, Σχολή Επιστημών της Αγωγής,
Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Ευρωπαϊκό
Πανεπιστήμιο Κύπρου, Κύπρος

Το Σύνταγμα του 1952 χαρακτηρίστηκε από συντηρητισμό, χωρίς σημαντικές καινοτομίες, καθώς επανέλαβε προηγούμενες ρυθμίσεις και απέφυγε να προσαρμοστεί στις διεθνείς εξελίξεις. Στα 15 χρόνια εφαρμογής του, παραβιάστηκε αρκετές φορές. Το άρθρο εστιάζει στις διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν τις αρμοδιότητες του Βασιλιά και είναι οργανωμένο σε τέσσερα μέρη, τα βήματα προς την ψήφιση του Συντάγματος, το περιεχόμενο του Συντάγματος, τις αρμοδιότητες του Βασιλιά και τη λήξη της θητείας του. Στόχος είναι η ανάδειξη των αυξημένων αρμοδιοτήτων του Βασιλιά και η ανάλυση των προβλημάτων που προέκυψαν κατά την εφαρμογή τους. Το πιο σημαντικό ερώτημα που τέθηκε κατά την εφαρμογή του Συντάγματος είναι κατά πόσο η αρμοδιότητα του Βασιλιά να διορίζει πρωθυπουργό με την εμπιστοσύνη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας αποτελούσε πολιτική ή και νομική υποχρέωση, βάσει του Συντάγματος και της αρχής της δεδηλωμένης.

Λέξεις κλειδιά: Σύνταγμα 1952, συνταγματική ιστορία, δημοψήφισμα, αρμοδιότητες βασιλιά

Εισαγωγή

Το Σύνταγμα του 1952 υπήρξε συντηρητικό, με ελάχιστες καινοτομίες, αφού επανέλαβε παλαιές ρυθμίσεις και απέφυγε να ενσωματώσει νέες, ανταποκρινόμενες στις διεθνείς εξελίξεις, όπως π.χ. ρυθμίσεις για κοινωνικά δικαιώματα. Τα 15 έτη που εφαρμόστηκε γίνεται δεκτό ότι παραβιάστηκε αρκετές φορές. Στο παρόν άρθρο επιχειρείται η παράθεση των διατάξεων του Συντάγματος που αφορούν τις αρμοδιότητες του Βασιλιά. Το άρθρο οργανώνεται σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται τα βήματα που έγιναν προς την ψήφιση του Συντάγματος του 1952, στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται το περιεχόμενο του Συντάγματος 1952, στο τρίτο μέρος οι αρμοδιότητες του Βασιλιά και στο τέταρτο μέρος η λήξη της θητείας του Βασιλιά. Στόχος του άρθρου αυτού είναι να αναδείξει τις συνταγματικά προβλεπόμενες αρμοδιότητες του Βασιλιά που ήταν σαφείς και αυξημένες, και συγχρόνως να τονίσει τα ερωτήματα που τέθηκαν κατά την εφαρμογή του Συντάγματος από το Βασιλιά, σε διαφορετικές ιστορικές συγκυρίες. Το πιο καίριο ερώτημα που τέθηκε κατά την εφαρμογή του Συντάγματος του 1952 είναι, εάν υπό το πρίσμα της αρχής της δεδηλωμένης, η αρμοδιότητα του βασιλιά να διορίζει πρωθυπουργό, που να έχει την εμπιστοσύνη της κοινοβουλευτικής

πλειοψηφίας ήταν στην πραγματικότητα πολιτική υποχρέωση ή και νομική με βάση την ερμηνεία του Συντάγματος.

Προς την Ψήφιση του Συντάγματος 1952

Το Σύνταγμα του 1952 τέθηκε σε ισχύ το 1952, μετά την ολοκλήρωση των εργασιών της Βουλής του 1951, ως συνέχεια της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής του 1946 και της Βουλής του 1950. Ωστόσο η προ-αναθεωρητική διαδικασία είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα από την ψήφισή του. Η ιδιαιτερότητα του Συντάγματος του 1952 είναι ότι δεν συγκροτήθηκε με σύγχρονους όρους, αλλά υπήρξε αποτέλεσμα των πολιτικών και κοινωνικών διεργασιών μιας προϊσχύουσας από την ψήφισή του περιόδου. Η προ-αναθεωρητική περίοδος είχε ξεκινήσει 17 χρόνια πριν την ψήφιση του Συντάγματος. Το 1935 ανέλαβε τη κυβέρνηση της χώρας η κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη, ύστερα από την προσωρινή κυβέρνηση Οθωναίου και μετά τη λήξη του στρατιωτικού πραξικοπήματος του Νικολάου Πλαστήρα (1933). Η Ελλάδα μπήκε σε μια ακόμα περίοδο ακραίας πόλωσης και φανατισμού, που τροφοδοτήθηκε και από τις δυο πλευρές αντίπαλες πλευρές (βενιζελικοί – αντιβενιζελικοί). Η απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου, στις 6 Ιουνίου 1933, οι δίκες εναντίον των στρατιωτικών που μετείχαν στο πραξικόπημα Πλαστήρα, η επιθυμία των βασιλοφρόνων για επαναφορά της Βασιλείας, οδήγησαν στην εκδήλωση κινήματος από βενιζελικούς αξιωματικούς, με την έγκριση του Ελευθέριου Βενιζέλου. Με τομή το κίνημα της 1ης Μαρτίου, «... αρχίζει η 'θραύση' του συνταγματικού πλαισίου [...]. Η χώρα κηρύσσεται σε κατάσταση πολιορκίας κατά παραβίαση των ουσιαστικών και διαδικαστικών προϋποθέσεων του Συντάγματος του 1927. Συλλαμβάνονται και φυλακίζονται πολιτικοί αντίπαλοι [...]. Συγκροτούνται έκτακτα στρατοδικεία [...]». Τα γεγονότα αυτά οδηγούν στην δημιουργία μιας παρα-συνταγματικής τάξης και στην ιδιοποίηση της νομοθετικής από την εκτελεστική λειτουργία. (Βλαχόπουλος, 2012). Η κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη κατέστειλε το πραξικόπημα και έδωσε την αφορμή για την επαναφορά του θεσμού της Βασιλείας. Η κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη εκδίδει συνολικά 46 συντακτικές πράξεις από την 1η Απριλίου 1935 έως την 1η Ιουλίου 1935, καταργώντας τη Γερουσία του Συντάγματος του 1927 και προκηρύσσει εκλογές για την εκλογή της Εθνοσυνέλευσης που θα ψηφίσει το νέο Σύνταγμα (Βλαχόπουλος, 2012). Η πρώτη Συντακτική Πράξη εκδόθηκε την 1^η Απριλίου 1935 και κατήργησε τη Γερουσία. Η νομοθετική εξουσία θα ασκούνταν πλέον από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και το Υπουργικό Συμβούλιο. Στο άρθρο 2 της πρώτης αυτής Συντακτικής Πράξης προβλέφθηκε ότι εντός δύο μηνών από τη δημοσίευση της συντακτικής αυτής πράξης θα προκηρυχθούν εκλογές εθνοσυνελεύσεως για να ψηφιστεί το νέο Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας. Οι εκλογές, στις οποίες δεν συμμετείχε το κόμμα των «Φιλελευθέρων», διεξάγονται στις 9 Ιουνίου 1935, και πρώτο κόμμα αναδεικνύεται το «Λαϊκό Κόμμα» του Παναγή Τσαλδάρη. Το ζήτημα του πολιτεύματος ήταν πολύ σημαντικό και για αυτό ορίστηκε ημερομηνία για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος η 3^η Νοεμβρίου 1935. Στις 10 Οκτωβρίου 1935 εκδηλώνεται στρατιωτικό πραξικόπημα υπό την ηγεσία του στρατηγού Γεωργίου Κονδύλη, που αναγκάζει τον πρωθυπουργό

Τσαλδάρη σε παραίτηση. Με ψήφισμά της, στις 10 Οκτωβρίου 1935 η Εθνοσυνέλευση καταργεί το Σύνταγμα του 1927 και την Αβασίλευτη Δημοκρατία, επαναφέρει τη Βασιλευόμενη Δημοκρατία, απόφαση που επικυρώνεται τυπικά με το πιο «νόθο» δημοψήφισμα του Νοεμβρίου 1935, και επαναφέρει «προσωρινά» το Σύνταγμα του 1864/1911. Η σημασία της οκτάμηνης αυτής ιστορικής περιόδου είναι αντιστρόφως ανάλογη προς τη διάρκειά της. Έτσι αφενός σηματοδοτεί τη μετάβαση στη βασιλεία, αλλά και σε μια κατάσταση συνταγματικής ανασφάλειας, ‘κατάστασης πολιορκίας’ η οποία διαρκεί μέχρι τη μεταπολίτευση. (Βλαχόπουλος, 2012). Ακριβώς επειδή η συζήτηση για την αναθεώρηση του Συντάγματος ξεκίνησε το 1935, σε αυτή την ιδιαιτέρως ταραγμένη περίοδο, το Σύνταγμα του 1952, αποτυπώνει τις ανάγκες και τις πεποιθήσεις πολιτικών διεργασιών και κοινωνικών αλλαγών που προηγήθηκαν πολλά έτη από την ψήφισή του.

Η Δ' Αναθεωρητική Βουλή, που προέκυψε από τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946, λίγες ημέρες μετά την έναρξη της Συνόδου (11 Ιουνίου 1946) εξέδωσε το Β΄ Ψήφισμα για την οργάνωση των εργασιών της κατά την αναθεωρητική διαδικασία. Αποφασίστηκε η συγκρότηση 40μελούς Επιτροπής, με αναλογική εκπροσώπηση των κομμάτων της Βουλής, για την εκπόνηση ενός Σχεδίου Συντάγματος. Το –εκτενές– Σχέδιο Συντάγματος του 1948, αποτελούμενο από 145 άρθρα, στηρίχθηκε κυρίως στις διατάξεις του Συντάγματος του 1911 και δευτερευόντως σε εκείνες του Συντάγματος του 1927, ενώ περιείχε και πρωτότυπες διατάξεις οι οποίες υπάρχουν και σε μεταγενέστερα ελληνικά συνταγματικά κείμενα, όπως λχ η λειτουργία της Βουλής σε Τμήμα Διακοπών, η του εκλογικού νόμου στις μεθεπόμενες εκλογές, η ρητή καθιέρωση της ισότητας των φύλων. Η Δ' Αναθεωρητική Βουλή αποφάσισε, μετά από μια πολύ σύντομη συζήτηση και χωρίς ιδιαίτερη αιτιολογία, να θεωρήσει ως βάση των συζητήσεών της το Σύνταγμα του 1911 και να αντιμετωπίσει τις αντίστοιχες διατάξεις του Σχεδίου του 1948 ως απλές τροπολογίες.

Τον Ιούλιο του 1949, εν όψει του επικείμενου τερματισμού του τετραετούς βίου της, η Δ' Αναθεωρητική Βουλή αποφασίζει να επιταχύνει, κατά το δυνατόν, τη διαδικασία αναθεώρησης, και εκδίδει το ΞΗ΄ Ψήφισμά της που προβλέπει σύσταση νέας επιτροπής και αναθεώρηση άλλων διατάξεων. Η Επιτροπή του ΞΗ΄ Ψηφίσματος εργάζεται επί πεντάμηνο, περιορίζει σημαντικά τον αριθμό των προς αναθεώρηση διατάξεων (σε σχέση, πάντοτε, με το Σύνταγμα του 1911) και υποβάλει το Σχέδιό της στη Βουλή στις 23 Δεκεμβρίου 1949, ημέρα κατά την οποία η Βουλή διακόπτει, λόγω εορτών, τις εργασίες της. Όμως, η Βουλή αυτή διαλύεται στις αρχές Ιανουαρίου 1950, πριν προλάβει να επαναλάβει τις εργασίες της, και έτσι, τόσο το Σχέδιο, όσο και η όλη αναθεωρητική διαδικασία δεν έχουν κατάληξη. Στις 28 Ιουλίου 1951, συνυπογράφηκε νέο πρακτικό από τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων, παρουσία και του Βασιλέως Παύλου που προέβλεπε τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών για την ανάδειξη νέας Βουλής που θα είχε περιορισμένη αναθεωρητική εξουσία.

Η Βουλή που αναδείχθηκε από τις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951 ψήφισε το Σχέδιο Συντάγματος στη συνεδρίαση της 21ης Δεκεμβρίου 1951, το δε νέο Σύνταγμα αρχίζει να ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 1952, πεντέμισι χρόνια,

δηλαδή, μετά τη σύσταση της πρώτης Επιτροπής για την κατάρτισή του και αφού έχουν μεσολαβήσει δύο εκλογικές αναμετρήσεις¹.

Το Περιεχόμενο του Συντάγματος του 1952

Με το Ψήφισμα της Βουλής της 25ης Ιουνίου 1946 προκηρύχθηκε δημοψήφισμα, που διεξήχθη την 1^η Σεπτεμβρίου 1946. Το δημοψήφισμα αυτό ήταν ιδιαίτερο, καθώς οι πολίτες δεν ψήφισαν για το πολίτευμα που επιθυμούσαν, αλλά για την επιστροφή ή όχι του συγκεκριμένου βασιλιά. Το αποτέλεσμα ήταν υπέρ της ανόδου του βασιλιά Γεωργίου με πλειοψηφία 68,40 (Σπυρόπουλος, 2018). Ο Βασιλιάς Γεώργιος επέστρεψε στην Αθήνα στις 27 Σεπτεμβρίου 1946, όμως απεβίωσε αιφνίδια την 1η Απριλίου 1947. Τον διαδέχτηκε ο αδελφός του, και μέχρι τότε διάδοχος, Παύλος, πατέρας του τέως Βασιλιά Κωνσταντίνου. Ο Παύλος ήταν βασιλιάς των Ελλήνων από το 1947 έως το θάνατο του, το 1964. Μετά το θάνατό του το 1964 τον διαδέχθηκε ο υιός του Κωνσταντίνος². Ο τελευταίος βασίλευσε από το 1964 έως το 1973, όταν και επί του καθεστώτος της δικτατορίας των Συνταγματαρχών διεξήχθη το δημοψήφισμα του 1973 μέσω του οποίου καταργήθηκε η μοναρχία και κηρύχθηκε έκπτωτη η δυναστεία³. Μετά

¹Η νομική φύση της Βουλής του 1951 δεν είναι απολύτως σαφής. Η ίδια η Βουλή έχει υπερβεί την όποια αναθεωρητική αρμοδιότητα της έχει προσδώσει το διάταγμα εκλογών αφού, πλέον του κειμένου του Σχεδίου Συντάγματος της Επιτροπής του ΞΗ Ψηφίσματος, ψήφισε και ορισμένες ερμηνευτικές δηλώσεις, οι οποίες έχουν την ίδια τυπική ισχύ με το Σύνταγμα. Το Συμβούλιο της Επικρατείας αναγνώρισε στη Βουλή του 1951 «έκτακτη αναθεωρητική αρμοδιότητα» (ΣτΕ 1899/1952) για την ψήφιση του Συντάγματος του 1952, το οποίο κατ' ουσίαν αποτελεί αναθεώρηση εκείνου του 1864/1911, κατά νομική όμως ακριβολογία είναι νέο Σύνταγμα.

²Υπήρχε άλλωστε στο Σύνταγμα του 1952 ρητή διάταξη του άρθρου 45, που όριζε ότι: «Το Ελληνικόν Στέμμα και τα συνταγματικά αυτού δικαιώματα είναι διαδοχικά και περιέχονται εις τους κατ' ευθείαν γραμμής γνησίους και νομίμους απογόνους του Βασιλέως Γεωργίου του Α' κατά τάξιν πρωτοτοκίας προτιμωμένων των αρρένων. Ερμηνευτική δήλωση: Η αληθής έννοια του άρθρου 45 είναι ότι το Ελληνικόν Στέμμα περιέρχεται κατά προτίμησιν εις τους απογόνους του εκάστοτε Βασιλέως κατά τάξιν πρωτοτοκίας, προτιμωμένων των αρρένων.»

³Το δημοψήφισμα αυτό δεν ήταν το πρώτο που διεξήχθη στην Ελλάδα και αφορούσε την επιλογή του πολιτεύματος. Το Νοέμβριο του 1862 πραγματοποιήθηκε «δημοψήφισμα», που έχει επικρατήσει να θεωρείται το πρώτο δημοψήφισμα της ελληνικής συνταγματικής ιστορίας (Ουσιαστικά πρόκειται για διαδικασία εκλογής κληρονομικού μονάρχη, βλ. Α. Δημητρόπουλου., Το Δημοψήφισμα, σελ. 328.) με φανερή ψηφοφορία (αναγραφή ονόματος σε δημόσια πρωτόκολλα τηρούμενα από τριμελείς επιτροπές) σε όλους τους δήμους και τις κοινότητες, καθώς και στα προξενεία για τους Έλληνες πολίτες του εξωτερικού. Νικητής στο «δημοψήφισμα» αναδείχθηκε ο Αλφρέδος, δευτερότοκος γιος της βασίλισσας Βικτώριας της Αγγλίας που συγκέντρωσε 230.016 ψήφους και ανακηρύχθηκε συνταγματικός Βασιλεύς των Ελλήνων. Ο πρίγκιπας Αλφρέδος δεν αποδέχτηκε το στέμμα, διότι οι άλλες δυο «προστάτιδες δυνάμεις», Γαλλία και Ρωσία, εξέφρασαν αντιρρήσεις επικαλούμενες διάταξη του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1830, που απαγόρευε την εκλογή στον ελληνικό θρόνο μέλους της «οικογένειας των βασιλευσών» στις τρεις μεγάλες Δυνάμεις. Τότε συνταγματικός βασιλιάς των Ελλήνων αναγορεύτηκε ο δευτερότοκος γιος του μετέπειτα Βασιλέα της Δανίας Χριστιανού του Θ', πρίγκιπας Γεώργιος, απόγονος του οποίου υπήρξε και ο τέως Βασιλέας Κωνσταντίνος. Η ανωτέρω ιδιότυπη διαδικασία εκλογής μονάρχη, παραμένει μοναδική στην ελληνική συνταγματική ιστορία, και είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι δεν εφαρμόστηκε το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Ο Γεώργιος (1863-1913), πρότεινε την ολοκλήρωση πρωτοποριακού Συντάγματος Βασιλευόμενης Δημοκρατίας που θέσπισε και τις βασιλικές προνομίες, τις οποίες διατήρησαν τα Συντάγματα του 1911 και του 1952. Η επίδραση

την πτώση της δικτατορίας, διεξήχθη εκ νέου δημοψήφισμα το 1974, στο οποίο επιλέχθηκε η προεδρευόμενη δημοκρατία ως μορφή του πολιτεύματος.

Το Σύνταγμα του 1952 υιοθέτησε κατά βάση ρυθμίσεις των Συνταγμάτων του 1911 και του 1927. Υπήρξε συντηρητικό, αφού επανέλαβε παλαιές ρυθμίσεις και απέφυγε να ενσωματώσει νέες, ανταποκρινόμενες στις διεθνείς εξελίξεις, όπως π.χ. ρυθμίσεις για κοινωνικά δικαιώματα.

Το Σύνταγμα του 1952 δεσμευόταν από το δημοψήφισμα του 1946 για τη μορφή του πολιτεύματος ως Βασιλευομένης Δημοκρατίας. Κατά τα λοιπά, αποτελούσε προϊόν συντακτικής εξουσίας παρά την ονομασία της Βουλής του 1946 ως Δ' Αναθεωρητικής και κατακρίθηκε πολλές φορές ως ένα Σύνταγμα συντηρητικό και αυταρχικό με ελάχιστες καινοτομίες. Η κριτική αυτή είναι κατά βάση ορθή, ωστόσο δεν λαμβάνει ενδεχομένως υπόψη της ότι ένα Σύνταγμα του παρελθόντος κρίνεται με βάση τα δεδομένα της εποχής που θεσπίστηκε και όχι με βάση τα σύγχρονα (και συνήθως εντελώς διαφορετικά) δεδομένα. Διότι, το Σύνταγμα του 1952 θεσπίστηκε ύστερα από την πάροδο μιας περιόδου 17χρονης πολιτικής αστάθειας, λίγο μετά από έναν εμφύλιο πόλεμο και σε τεταμένο διεθνές σκηνικό. Η διαμόρφωση του Συνταγματικού κειμένου του 1952 και ο συντηρητικός χαρακτήρας τον οποίο εισήγαγε στην Ελληνική έννομη τάξη, δεν θα μπορούσε να μην είχε επηρεαστεί από την προγενέστερη τεταμένη κοινωνικοπολιτική περίοδο του εμφυλίου πολέμου. Η αποσαφήνιση της συντηρητικότητας εμφανίζεται κυρίως από τον επεμβατικό χαρακτήρα της εκτελεστικής εξουσίας και τον μη αναλογικό περιορισμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων με την παράλληλη ισχύ των συντακτικών πράξεων και των ψηφισμάτων.

Στο οργανωτικό μέρος του Συντάγματος, ξεχωρίζει η πρόβλεψη μιας κοινοβουλευτικής επιτροπής – «μικρού» νομοθετικού οργάνου αποτελούμενου κατ' ελάχιστον από το ένα πέμπτο του όλου αριθμού των βουλευτών. Το όργανο αυτό είχε αποστολή την ψήφιση νόμων (που εκδίδονταν με τη μορφή βασιλικών διαταγμάτων) «κατά τον χρόνον απουσίας της Βουλής ή της διακοπής των εργασιών αυτής... προς ρύθμισιν εξαιρετικώς επειγόντων θεμάτων». Επίσης, για πρώτη φορά προβλέφθηκε η δυνατότητα κήρυξης της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας και για την αντιμετώπιση όχι μόνο εξωτερικών (πόλεμος) αλλά και «εσωτερικών κινδύνων» (διασάλευση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας).

Όσον αφορά τα ατομικά δικαιώματα, επαναλαμβάνονται πολλές από τις διατάξεις του Συντάγματος του 1864/1911 και ορισμένες από αυτές τροποποιούνται επί το αυστηρότερον. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι θεσπίζονται εκτεταμένοι περιορισμοί στην ελευθερία του Τύπου και απαγορεύεται συνταγματικά η απεργία των δημοσίων υπαλλήλων. Για τους τελευταίους, το Σύνταγμα του 1952 επιφυλάσσει και ακόμη μία απαγόρευση που εντάσσεται στο μετεμφυλιακό κλίμα της εποχής εκείνης: Στο άρθρο 100 παρ. 2 του Συντάγματος προβλέπεται ότι «Ιδεολογία σκοπούσαι την διά βιαίων μέσων ανατροπήν του υφισταμένου πολιτειακού ή κοινωνικού καθεστώτος αντίκεινται απολύτως προς την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου». Στα θετικά στοιχεία του Συντάγματος εντάσσεται ότι για πρώτη φορά στη νεότερη και σύγχρονη συνταγματική μας ιστορία χορηγείται η δυνατότητα στον κοινό νομοθέτη να επεκτείνει το δικαίωμα ψήφου και στις γυναίκες. Ειδικότερα

του Συντάγματος του 1864 υπήρξε ιδιαίτερα μακροχρόνια καθώς αποτέλεσε τη βάση του αναθεωρημένου Συντάγματος του 1911 καθώς και του Συντάγματος του 1952.

στο άρθρο 66 του Συντάγματος περιλαμβάνεται ερμηνευτική δήλωση, η οποία προβλέπει ότι «Νόμος δύναται να καταστήσει υποχρεωτική την ενάσκησιν του εκλογικού δικαιώματος». Έτσι με το νόμο 2159/1952 καθιερώθηκε το δικαίωμα του εκλέγειν κατά τις βουλευτικές εκλογές και για τις γυναίκες που έχουν συμπληρώσει το 21 έτος. Στις εκλογές του 1952 δεν συμμετέχουν οι γυναίκες γιατί δεν έχει ολοκληρωθεί η εγγραφή τους στους εκλογικούς καταλόγους: έτσι για πρώτη φορά στο σύνολό τους ψηφίζουν στις βουλευτικές εκλογές του 1956, οπότε και υπερδιπλασιάζεται ο αριθμός των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων, στοιχείο ενδεικτικό του ότι μαζικά οι γυναίκες γράφτηκαν στους εκλογικούς καταλόγους, παρόλο που τελικά εμφανίζουν μειωμένη συμμετοχή στις εκλογές. Ήδη όμως, από τον Ιανουάριο του 1953 σε αναπληρωματική εκλογή στη Θεσσαλονίκη συμμετέχουν για πρώτη φορά γυναίκες ψηφοφόροι σε βουλευτικές εκλογές και μάλιστα εκλέγεται η Ελένη Σκούρα, πρώτη Ελληνίδα βουλευτής.

Επίσης ενώ το Σύνταγμα ήταν σε ισχύ η Ελλάδα υπέγραψε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Οι Αρμοδιότητες του Βασιλέως σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1952

Το άρθρο 21 του Συντάγματος του 1952 όριζε ότι το πολίτευμα της Ελλάδος είναι Βασιλευομένη Δημοκρατία. «Άπασαι αι εξουσίαι πηγάζουσιν εκ του Έθνους, ενεργούνται δε καθ' όν τρόπον ορίζει το Σύνταγμα». Με το άρθρο αυτό κατοχυρώθηκε η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, όπως αντίστοιχα είχε προβλεφθεί και στο Σύνταγμα του 1827 στο αντίστοιχο άρθρο 5. Το άρθρο 22 προέβλεπε ότι η νομοθετική εξουσία ενεργείται από το Βασιλιά και της Βουλής, ενώ το άρθρο 23 ότι «Το δικαίωμα της προτάσεως των νόμων ανήκει εις την Βουλήν και τον Βασιλέα, όστις ενασκει τούτο δια των Υπουργών.». Στο άρθρο 44 οριζόταν ότι: «Ο Βασιλεύς δεν έχει άλλας εξουσίας, ει μη όσας τω απομένουσι ρητώς το Σύνταγμα και οι συνάδοντες προς αυτό ιδιαίτεροι νόμοι.».

Όπως όριζε το άρθρο 27 η εκτελεστική εξουσία ανήκε στον Βασιλιά, και ενεργούνταν από τους διοριζόμενους από αυτόν υπεύθυνους Υπουργούς. Σύμφωνα με το άρθρο 29 «Το πρόσωπον του Βασιλέως είναι ανεύθυνον και απαραβίαστον, οι δε Υπουργοί αυτού είναι υπεύθυνοι», ενώ σύμφωνα με το άρθρο 31 «Ο Βασιλεύς διορίζει και παύει τους Υπουργούς αυτού». Η διατύπωση του άρθρου είναι λιτή και κατά την κρίση του 1965 οδήγησε στη διατύπωση πολλών απόψεων σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου που θα έπρεπε να ερμηνεύεται γραμματικά, αλλά υπό το πρίσμα της δημοκρατικής αρχής και της κοινοβουλευτικής αρχής, δηλαδή μέσα στο πνεύμα των οργανωτικών βάσεων του πολιτεύματος (Βενιζέλος, 2018).

Ερμηνεύεται συνεπώς όπως επιβάλλει η κοινοβουλευτική αρχή, η αρχή της εξάρτησης της Κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής. Αυτό προβλεπόταν ρητά από το Σύνταγμα του 1952, μόνον για τη φάση που ακολουθεί τον διορισμό του Πρωθυπουργού και των Υπουργών δηλαδή κατά την εμφάνισή της ενώπιον της Βουλής. Ο τότε Καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Χρ. Σγουρίτσας (Σγουρίτσας, 1955), και ο Φ. Βεγλερής άσκησε κριτική και στις θέσεις του Α. Βαμβέτσου, ακόμη και του Αρ. Μάνεση ο οποίος όμως σαφώς διατύπωνε την άποψη (Μάνεσης, 1955) ότι «κατά το ισχύον συνταγματικό δίκαιον

οι Υπουργοί δεν διορίζονται ούτε παύονται «ελευθέρως» υπό του Βασιλέως οι δε «πλείστοι περιορισμοί» εν τη ασκήσει της αρμοδιότητος ταύτης του ανωτάτου άρχοντος αποτελούν ήδη νομικούς και όχι απλούς πολιτικούς κανόνες. Επομένως κατά το ισχύον δίκαιον θα ήτο οξύτατα αντισυνταγματική η τυχόν παύσις ή, του θ' όπερ το αυτό, εξαναγκασμός προς παραίτησιν – κυβερνήσεως απολαουούσης της εμπιστοσύνης της Βουλής συνεπεία οιωδηήποτε λόγων σκοπιμότητος ή ειδικότερον συνεπεία διαφωνίας του Βασιλέως προς την πολιτικήν της».

Η εσωτερική αυτή συνταγματική αντίφαση, επικεντρωμένη στη δυνατότητα του βασιλέως να παύει κυβερνήσεις υπό την προϋπόθεση άμεσης προσφυγής στη λαϊκή ετυμηγορία (κάτι που δεν ήταν πάντα εφικτό), δημιούργησε αρκετές φορές αναταραχή στην πολιτική ζωή του τόπου (Βενιζέλος, 2021). Ιδίως αυτό συνέβη την Μαΐου - Ιουλίου 1965. Το πολιτικό και στρατιωτικό σκάνδαλο της υπόθεσης ΑΣΠΠΑ που οδήγησε τον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου στην επιθυμία αντικατάστασης του υπουργού Εθνικής Άμυνας Π. Γαρουφαλιά. Ο βασιλιάς αρνήθηκε να υπογράψει το σχετικό διάταγμα. Ο Γαρουφαλιάς παρά την αποπομπή του, ακόμα κι αφού ο Γ. Παπανδρέου τον διέγραψε από την Ένωση Κέντρου, αρνιόταν να εγκαταλείψει το υπουργείο. Κατά τον Π. Γαρουφαλιά, η άρνηση του ίδιου οφειλόταν στην αντίστασή του κατά της κομματικοποίησης των Ενόπλων Δυνάμεων. Ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος αντιπρότεινε στην πρόταση του Γεωργίου Παπανδρέου, να ορίσει ένα άλλο πρόσωπο της αρεσκείας του (ο Γ. Παπανδρέου) ως υπουργό ή να μεταφερθεί η εκδίκαση της υπόθεσης ΑΣΠΠΑ από το υπουργείο στρατιωτικών στο υπουργείο δικαιοσύνης. Η άρνηση του πρωθυπουργού οδήγησε σε παραίτηση του και κατόπιν ακολούθησαν τα «Ιουλιανά». Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν όξυνση των σχέσεων ανάμεσα στον πρωθυπουργό και τα Ανάκτορα. Μέσα σε αυτήν την ιδιαίτερα φορτισμένη ατμόσφαιρα, στις 28 Ιουνίου, η κυβέρνηση Παπανδρέου ζήτησε και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, δημιουργήθηκε μείζων πολιτική κρίση, καθώς οι κινήσεις του βασιλιά ξέφευγαν της συνταγματικής νομιμότητας και έθεταν εκ των πραγμάτων ζήτημα εμπιστοσύνης προς το πρόσωπο του πρωθυπουργού. Η βασιλευόμενη δημοκρατία ήθελε τον ανεύθυνο αρχηγό του κράτους να ασκεί απλό έλεγχο νομιμότητας στις πράξεις και τις αποφάσεις της υπεύθυνης κυβέρνησης. Κάθε περαιτέρω συζήτηση που μπαίνει στην ουσία και την ορθότητα μίας κυβερνητικής επιλογής αποτελεί εκ μέρους του βασιλιά παραβίαση του Συντάγματος.

Περαιτέρω στο άρθρο 35 του συντάγματος του 1952 προβλέφθηκε η δυνατότητα του βασιλιά να εκδίδει κατά το χρόνο απουσίας της Βουλής ή διακοπής των εργασιών της νομοθετικά διατάγματα προς ρύθμιση εξαιρετικώς επειγόντων θεμάτων, μετά τη σύμφωνη γνώμη ειδικής επιτροπής βουλευτών. Το άρθρο όριζε τα εξής: «Ο Βασιλεύς εκδίδει τα αναγκαία διατάγματα προς εκτέλεσιν των νόμων, ουδέποτε δε δύναται να αναστείλη την ενέργειαν, ουδέ να εξαιρέση τινα, της εκτελέσεως του νόμου. Ο Βασιλεύς δύναται, διαρκούσης της βουλευτικής περιόδου, κατά τον χρόνον της απουσίας της Βουλής ή της διακοπής των εργασιών αυτής, να προβαίνει εις έκδοσιν νομοθετικών διαταγμάτων προς ρύθμισιν εξαιρετικώς επειγόντων θεμάτων μετά σύμφωνον γνώμην ειδικής επιτροπής εκ βουλευτών οριζομένης εις την αρχήν εκάστης συνόδου και λειτουργούσης μέχρι της ενάρξεως της νέας συνόδου. Ο αριθμός των μελών της επιτροπής δεν δύναται να είναι

κατώτερος του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των βουλευτών, προς λήψιν δε αποφάσεων απαιτείται η παρουσία των δύο τρίτων των μελών αυτής και σχετική πλειοψηφία. Η Βουλή δύναται εκάστοτε δι' αποφάσεώς της να θέτη περιορισμούς εις την έκδοσιν των ανωτέρω νομοθετικών διαταγμάτων. Προτάσεις νόμων, υποβαλλόμεναι υπό βουλευτών κατά το πρώτον τρίμηνον από της επαναλήψεως των εργασιών της Βουλής, περί τροποποιήσεως, καταργήσεως και ακυρώσεως των διαταγμάτων τούτων, εγγράφονται τη αιτήσει δέκα πέντε τουλάχιστον βουλευτών, κατ' απόλυτον προτεραιότητα εις την ημερησίαν διάταξιν της νομοθετικής εργασίας.»

Τα ανωτέρω διατάγματα δεν τελούσαν υπό την αίρεση της μεταγενέστερης κύρωσης τους από τη Βουλή, ωστόσο προτάσεις νόμων βουλευτών για την τροποποίηση κατάργηση και ακύρωση των διαταγμάτων αυτών εγγραφόταν κατά προτεραιότητα στην ημερήσια διάταξη της νομοθετικής εργασίας. Είναι δύσκολο να εντοπιστούν προτάσεις νόμων βουλευτών που είχαν κατατεθεί στη Βουλή για την κατάργηση και ακύρωση των νομοθετικών διαταγμάτων. Κάτι τέτοιο απαιτεί πολύμηνη έρευνα στα αρχεία της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων. Η Βουλή εξάλλου είχε τη δυνατότητα να θέτει με απόφαση της περιορισμούς στην έκδοση των ανωτέρω νομοθετικών διαταγμάτων. Έτσι προκύπτει ότι τα νομοθετικά διατάγματα που προβλέπονταν δυνάμει της διάταξης αυτής του Συντάγματος του 1952 ήταν δυνατόν να εκδοθούν μόνο κατά τη διάρκεια απουσίας της Βουλής και μόνο με τη σύμπραξη ειδικά προβλεπομένης επιτροπής της Βουλής.

Σημαντικό είναι το πώς εφαρμόζεται ένα συνταγματικό κείμενο, δεδομένου ότι, υπάρχει απόσταση μεταξύ συνταγματικής θεωρίας και πράξεως. Έτσι, τα προερχόμενα από τη «μικρή Βουλή» νομοθετικά διατάγματα αποτελούσαν θεωρητικώς μια θετική καινοτομία, καθώς αποσκοπούσαν στο να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο της αθρόας έκδοσης αναγκαστικών νόμων, νόμων δηλαδή που προέρχονταν από την εκτελεστική εξουσία χωρίς καμία συμμετοχή του νομοθετικού σώματος. Στην πράξη όμως τα νομοθετικά διατάγματα, αν και θεωρητικώς προβλεπόμενα ως εξαίρεση από τη συνήθη κοινοβουλευτική διαδικασία σε σπάνιες επείγουσες περιπτώσεις, έγιναν ο κανόνας. Την περίοδο 1953-1967 ψηφίζονται μόλις 964 νόμοι κατά τη συνήθη κοινοβουλευτική διαδικασία (τυπικοί νόμοι) και εκδίδονται 1.358 νομοθετικά διατάγματα. (Αλιβιζάτος, 1995). Το Συμβούλιο της Επικρατείας, όταν κλήθηκε να ελέγξει τη συνδρομή του εξαιρετικώς επείγοντος με την απόφασή του 401/1953 της Ολομέλειας απέδειξε ότι δεν θα αναμειχθεί στην ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στο νομοθετικό και το εκτελεστικό. Η υπόθεση αφορά το νομοθετικό διάταγμα σχετικά με την αποξήρανση της Λίμνης Κωπαΐδος, προκειμένου να διαμοιραστεί η γη στους ακτήμονες γεωργούς της περιοχής της Βοιωτίας. Η αποξήρανση διατάσσεται με νομοθετικό διάταγμα του ά. 35 του Συντάγματος του 1952. Η Ανώνυμη Εταιρία Λίμνης Κωπαΐδος ζητά την ακύρωση του εν λόγω διατάγματος προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, ότι το άρθρο 35 απαιτεί τη συνδρομή του στοιχείου του εξαιρετικώς επείγοντος, το οποίο δεν συντρέχει στην προκειμένη περίπτωση (Καυκά, 2021)

Πάντως, μεταξύ των νομοθετικών διαταγμάτων της περιόδου περιλαμβάνονται και εκείνα με τα οποία ιδρύθηκαν η Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών και επικυρώθηκαν οι συμφωνίες Ελλάδας – ΗΠΑ για τις βάσεις τους στην Ελλάδα. Ειδικότερα, με το νομοθετικό διάταγμα 2421/1953 της 9/9 Μαΐου 1953 (ΦΕΚ Α 126) «Περί ιδρύσεως Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών», ιδρύθηκε υπηρεσία

με την ονομασία «Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών», «Δια την Εθνικήν ασφάλειαν, ασφάλειαν των Ενόπλων Δυνάμεων και την Δημοσίαν ασφάλειαν και τάξιν» (άρθρο 1 του νομοθετικού διατάγματος). Το άρθρο 2 προέβλεπε ότι η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών είναι υπηρεσία αυτοτελής, υπαγόμενη στις άμεσες διαταγές του Προέδρου της Κυβερνήσεως που αλληλογραφεί απ' ευθείας με όλα τα Υπουργεία και τις Κυβερνητικές Υπηρεσίες. Περαιτέρω με το νόμο 2733/1953 επικυρώθηκε η συμφωνία της 12^{ης} Οκτωβρίου 1952 μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ για «στρατιωτικές διευκολύνσεις». Το κείμενο του νόμου έχει ως εξής: «*Κυρούται και έχει πλήρη και νόμιμον ισχύν η υπ' αριθ. 1036 από 12ης Οκτωβρίου 1953 Πράξις του Υπουργικού Συμβουλίου, διά της οποίας εκυρώθη η εν Αθήναις υπογραφείσα την 12ην Οκτωβρίου 1953 Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Κυβερνήσεως των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής*» περί *στρατιωτικών ευκολιών*». *Κυροί την υπογραφείσαν σήμερον υπό του επί των Εξωτερικών Υπουργού της Ελλάδος και του Πρεσβευτού των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής συμφωνίαν, μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδος και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής "περί στρατιωτικών ευκολιών", έχουσαν ως ακολούθως: «Το Βασίλειον της Ελλάδος και αι Ηνωμέναι Πολιτείαι της Αμερικής, μέλη της Βορειοατλαντικής Συνθήκης της υπογραφείσης εν Ουασινγκτόνι την 4^{ην} Απριλίου 1949, έχοντα υπ' όψιν τας εκ της Συνθήκης ταύτης απορρεούσας ευθύνας των σχετικών με την ασφάλειαν και άμυναν της περιοχής της Βορειαντλαντικής Συνθήκης και το άρθρον 3 της Συνθήκης ταύτης περί αναπτύξεως της συλλογικής αυτής ικανότητος όπως αμυνθούν εναντίον ενόπλου επιθέσεως συνήψαν την ακόλουθον συμφωνίαν»*

Το τελευταίο άρθρο (άρθρο ΙΥ) του νόμου 2733/1953 αναφέρει δε ότι η συμφωνία τίθεται σε ισχύ και παραμένει σε ισχύ καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της Βορειοατλαντικής Συνθήκης. Τέλος με το νόμο 2329 της 18/21 Μαρτίου 1953 (ΦΕΚ Α 68) κυρώθηκε η Διεθνής Συμβάσεως της Ρώμης περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των Θεμελιωδών ελευθεριών και το από 20ης Μαρτίου 1952 πρόσθετο Πρωτόκολλο των Παρισίων.

Αντίθετα, στο Σύνταγμα του 1975 η έκδοση πράξης νομοθετικού περιεχομένου μπορεί να συντελεστεί σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 44 παρ. 1 του Συντάγματος και κατά την έκδοση των πράξεων αυτών δεν συμπράττει η ειδική επιτροπή της Βουλής, αλλά αποκλειστικά ο πρόεδρος της δημοκρατίας και η κυβέρνηση. Τέτοια αρμοδιότητα προβλέπει και η διάταξη του άρθρου 16 του Γαλλικού Συντάγματος 1958 για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (Παπακωνσταντίνου, 2004).

Κατά τον Α. Μάνεση υπό το Σύνταγμα του 1952 η αρχή της νομιμότητας δεν θεμελιωνόταν στο άρθρο 44 αντίστοιχο του ισχύοντος άρθρου 50 του συντάγματος του 1975, αλλά στο άρθρο 35 παρ.1 αντίστοιχο τμήματος του ισχύοντος άρθρου 43 παρ. 1 του Συντάγματος του 1975. Εκείνο το άρθρο απαγόρευε στον βασιλιά την αναστολή ενέργειας των νόμων και την εξαίρεση προσώπων από την εκτέλεση των νόμων. Πράγματι θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι μια έκφραση της αρχής της νομιμότητας κατοχυρωνόταν και στο άρθρο 35 παρ. 1 του Συντάγματος του 1952, ωστόσο αυτή η διάταξη δεν κάλυπτε το κατά την κρατούσα σήμερα θεωρητική και νομολογιακή ερμηνεία, περιεχόμενο της αρχής της νομιμότητας που θεωρείται ότι κατοχυρωνόταν από το άρθρο 44 του συντάγματος του 1952 (Παπανικολάου, 2018). Το άρθρο 36 όριζε ότι ο Βασιλιάς

κυρώνει και δημοσιεύει τους νόμους που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή, και ότι νόμος μη δημοσιευθείς εντός δύο μηνών από τη λήξη της συνόδου είναι άκυρος.

Επίσης το Σύνταγμα του 1952 όριζε την Ανατολική Ορθόδοξη του Χριστού Εκκλησία ως επικρατούσα με την έννοια της επίσημης θρησκείας. Με άλλα λόγια τα κράτος θρησκευόταν και αυτό είχε άμεσο αντίκτυπο στην νομική κατάσταση του ανώτατου Άρχοντος, δηλαδή του Βασιλέως, ο οποίος όφειλε να είναι Χριστιανός Ορθόδοξος, όπως οριζόταν ρητά από το άρθρο 47 του Συντάγματος. «Πας διάδοχος του Ελληνικού θρόνου απαιτείται να πρεσβεύει την θρησκείαν της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας». Ειδικότερα ο Βασιλιάς όφειλε να είναι Χριστιανός Ορθόδοξος ήδη ως διάδοχος, όπως και ο επίτροπός του ανηλικού διαδόχου και ο Αντιβασιλέας⁴. Ο όρκος του Βασιλέως, όχι μόνο ήταν θρησκευτικός κατά τον τύπο της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας⁵, αλλά ορκιζόταν να προστατεύσει αυτή τη θρησκεία κατά την ανάληψη των καθηκόντων του. Ο όρκος αυτός δινόταν ενώπιον και της Ιεράς Συνόδου (Καστανάς, 2020).

Περαιτέρω στο άρθρο 30 οριζόταν ότι: «Ουδεμία πράξις του Βασιλέως ισχύει, ουδέ εκτελείται αν δεν είναι προσυπογεγραμμένη παρά του αρμοδίου Υπουργού, όστις δια μόνης της υπογραφής του καθίσταται υπεύθυνος. Εν περιπτώσει αλλαγής ολοκλήρου του Υπουργείου, αν ουδείς των παυσάντων Υπουργών συγκατατεθή να προσυπογράψη το της απολύσεως του παλαιού και του διορισμού του νέου Υπουργείου διάταγμα, υπογράφονται ταύτα παρά του Προέδρου του νέου Υπουργείου, αφού ούτος, διορισθείς υπό του Βασιλέως, δώση τον όρκον.»

Ο Βασιλιάς ήταν ο ανώτατος άρχων του Κράτους, αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων, και είχε την αρμοδιότητα να κηρύττει πόλεμο ή να συνομολογεί συνθήκες ειρήνης, συμμαχίες και να συνάπτει εμπορικές σχέσεις, τις οποίες ανακοίνωνε στη Βουλή. Ωστόσο το Σύνταγμα καθιστούσε σαφές ότι σε περίπτωση που οι εμπορικές συμφωνίες επιβάρυναν ατομικά τους Έλληνες, δεν ίσχυαν χωρίς τη συγκατάθεση της Βουλής (άρθρο 35).

Διαρκούσης της ισχύος του Συντάγματος του 1952, το Φεβρουάριο του 1963 κατατέθηκε πρόταση ευρείας αναθεώρησης του Συντάγματος από την κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή, η οποία όμως δεν πραγματοποιήθηκε τελικώς, λόγω της παραίτησης της κυβέρνησης και της διάλυσης της Βουλής μετά από λίγους μήνες (Σπυρόπουλος, 2018). Αυτό άλλωστε προέβλεπε και το άρθρο 37 «Ο Βασιλεύς συγκαλεί τακτικώς άπαξ του έτους την Βουλήν, εκτάκτως δε οσάκις το κρίνει εύλογον, κηρύττει αυτοπροσώπως ή δι' αντιπροσώπου την έναρξιν και λήξιν εκάστης βουλευτικής συνόδου και έχει το δικαίωμα να διαλύη την Βουλήν, αλλά το περί διαλύσεως διάταγμα, προσυπογεγραμμένον υπό του Υπουργείου, πρέπει

⁴Άρθρο 51 τελευταίο εδάφιο του συντάγματος του 1952 «Ο επίτροπος του ανηλικού Βασιλέως, είτε διορισθή δια διαθήκης, είτε εκλεγή υπό της Βουλής απαιτείται να είναι πολίτης Ελλην του Ανατολικού Δόγματος».

⁵Το άρθρο 43 του Συντάγματος του 1952 όριζε τα ακόλουθα: «[...] Ο Βασιλεύς, πρίν ή αναβή εις τον θρόνον, ομνύει επί παρουσία των Υπουργών, της Ιεράς Συνόδου, των εν τη πρωτεύουση βουλευτών και των άλλων ανωτέρων αρχών τον ακόλουθον όρκον: «Ομνύω εις τον όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαρέτου Τριάδος να προστατεύω την επικρατούσαν θρησκείαν των Ελλήνων, να φυλάττω το Σύνταγμα και τους νόμους του Ελληνικού Έθνους και να διατηρώ και υπερασπίζω την εθνικήν ανεξαρτησίαν και ακεραιότητα του Ελληνικού Κράτους». Ο Βασιλεύς συγκαλεί το πολύ εντός δύο μηνών την Βουλήν και επαναλαμβάνει τον όρκον ενώπιον των βουλευτών».

να διαλαμβάνει συγχρόνως και την σύγκλησιν των μεν εκλογέων εντός τεσσαράκοντα πέντε ημερών, της δε Βουλής εντός τριών μηνών.»

Λήξη της Θητείας του Βασιλιά

Η θητεία του Βασιλιά Κωνσταντίνου υπήρξε σύντομη και γεμάτη από πολιτικές κρίσεις. Την 21^η Απριλίου 1967 η αναγγελία από το ραδιόφωνο της ανάληψης της διακυβερνήσεως της χώρας «υπό του στρατού προς σωτηρίαν της πατρίδος», συνοδεύτηκε από την ανάγνωση «βασιλικού διατάγματος», με το οποίο κηρυσσόταν η χώρα σε κατάσταση πολιορκίας βάσει προσχηματικά του σχετικού άρθρου 91 του ισχύοντος μέχρι τότε Συντάγματος του 1952. Η ανάγνωση του διατάγματος τελείωνε με τις λέξεις «Κωνσταντίνος Βασιλεύς των Ελλήνων, το υπουργικό συμβούλιον», των οποίων αφήνεται να νοηθεί ότι έφερε τις υπογραφές. Όμως ούτε ο Βασιλιάς είχε υπογράψει, ούτε το αναφερόμενο υπουργικό συμβούλιο υπήρχε για να υπογράψει, δεδομένου ότι ο μεν πρωθυπουργός Π. Κανελλόπουλος και οι Υπουργοί του είχαν συλληφθεί από τους πραξικοπηματίες. Τον Δεκέμβριο του 1967 με τη στήριξη πιστών σε εκείνον στρατιωτικών μονάδων και με βάση την Καβάλα, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επιχείρησε να ανατρέψει το δικτατορικό καθεστώς του Γεώργιου Παπαδόπουλου. Η προσπάθειά του απέτυχε και ο Κωνσταντίνος αποχώρησε με την οικογένειά του για την Ιταλία.

Τον Ιούνιο του 1973 με αφορμή το αντιδικτατορικό Κίνημα του Ναυτικού, η Χούντα προχωρά στην κατάργηση της συνταγματικής μοναρχίας, που έτσι κι αλλιώς λειτουργούσε τυπικά. Στις 23 – 24 Ιουλίου του 1974 η δικτατορία πέφτει και στις 8 Δεκεμβρίου 1974, με τη Δημοκρατία στην Ελλάδα να έχει αποκατασταθεί, διενεργείται δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος μεταξύ Βασιλευόμενης και προεδρευόμενης Δημοκρατίας. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν 69,2% υπέρ της Προεδρευόμενης Δημοκρατίας, γεγονός που οδήγησε στην κήρυξη του βασιλιά ως έκπτωτου.

Συμπεράσματα

Το Σύνταγμα του 1952 υπήρξε το αποτέλεσμα μιας ταραχώδους εποχής. Όχι μόνο η διαδικασία που οδήγησε στην ψήφιση και καθιέρωσή του, αλλά και οι διατάξεις που επιλέχθηκαν να αναθεωρηθούν από τα προϊσχύοντα Συντάγματα, το κατέστησαν ένα κείμενο συντηρητικό, χωρίς πρωτοτυπίες, χωρίς έμφαση στα κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα. Η θητεία του βασιλιά Κωνσταντίνου που ήταν βραχεία, άρχισε και έληξε ενόσω το Σύνταγμα του 1952 ήταν σε ισχύ. Οι αρμοδιότητες του βασιλιά ήταν σαφείς και αυξημένες, ωστόσο αρκετές φορές η δράση του βασιλιά δημιούργησε πολιτικές εντάσεις. Η κρίση του 1965 ήταν μία οξεία κρίση, τα αίτια της οποίας αποτελούν αντικείμενο συζητήσεων. Ένας ευρύς επιστημονικός κύκλος αποδίδει την κρίση αυτή στην αντιδημοκρατική και αντικοινοβουλευτική αντίληψη και πρακτική των ανακτόρων που παρατηρήθηκε μεταξύ των ετών 1950 – 1960. Στα βαθύτερα αίτια της κρίσης κατατάσσονται η θέση της χώρας μέσα στον τότε διεθνή και περιφερειακό συσχετισμό δυνάμεων, αλλά και η πολιτική φύση της Ένωσης Κέντρου.

Το μεγάλο ερώτημα που τέθηκε με το Σύνταγμα του 1952 είναι, εάν υπό το πρίσμα της αρχής της δεδηλωμένης, η αρμοδιότητα του βασιλιά να διορίζει πρωθυπουργό, που να έχει την εμπιστοσύνη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας ήταν στην πραγματικότητα πολιτική υποχρέωση ή και νομική με βάση την ερμηνεία του Συντάγματος.

Η ελλειπτική διατύπωση των κανόνων του τότε Συντάγματος που ρύθμιζαν τον διορισμό και την παύση του Πρωθυπουργού και της Κυβέρνησης κατέστη το πεδίο μιας ερμηνευτικής σύγκρουσης, που λειτούργησε ως πρόσχημα, αλλά και ως παράγοντας πολλαπλασιασμού, διάχυσης και όξυνσης της πολιτικής κρίσης. Μια λακωνική στη διατύπωσή της διάταξη του Συντάγματος το άρθρο 31 δεν θα έπρεπε να ερμηνεύεται γραμματικά μόνο, αλλά και λαμβάνοντας υπόψη την κοινοβουλευτική και τη δημοκρατική αρχή. Αυτό προβλεπόταν ρητά από το Σύνταγμα του 1952, μόνον για τη φάση που ακολουθεί τον διορισμό του Πρωθυπουργού και των Υπουργών, δηλαδή κατά την εμφάνισή της ενώπιον της Βουλής. Αυτό που γίνεται σήμερα δεκτό ως αυτονόητο, ότι η Κυβέρνηση εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της Βουλής, αντικατοπτρίζεται και στη φάση του διορισμού του Πρωθυπουργού μέσα από την αρχή της δεδηλωμένης, δεν θεωρήθηκε καθόλου αυτονόητο την εποχή εκείνη. Η στάση του τότε Βασιλιά συνεπώς βασίστηκε στη γραμματική διατύπωση του Συντάγματος. Ωστόσο η γραμματική διατύπωση απέχει από την πλήρη ιστορική και συστηματική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων. Πρέπει επίσης να παρατηρήσουμε ότι ο τότε Βασιλιάς δεν θα μπορούσε να διορίσει Πρωθυπουργό και Κυβέρνηση, εάν δεν υπήρχαν πολιτικά πρόσωπα πρόθυμα να διοριστούν στις θέσεις αυτές και αν τελικά δεν συνεκροτείτο στη Βουλή πλειοψηφία που να παρέχει την εμπιστοσύνη της στην Κυβέρνηση, κάτι που επετεύχθη στην τρίτη προσπάθεια με την Κυβέρνηση Στεφανόπουλου με την καταλυτική συμμετοχή των βουλευτών της ΕΡΕ που παρείχαν ψήφο εμπιστοσύνης (Βενιζέλος, 2021).

Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος, Ν. Κ. (1995). *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση (1922-1974): όψεις της ελληνικής εμπειρίας*. 3^η έκδοση. Αθήνα: Εκδ. Θεμέλιο.
- Αναστασιάδης Γ. (2001). *Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1941*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βαβαρέτος, Γ. Α. (1961). *Το Σύνταγμα της Ελλάδος (1952): ψήφισμα 31.12.1951, κείμενον Συντάγματος, ερμηνευτικά σχόλια και σημειώσεις υφ' έκαστον άρθρον*. 3^η έκδοση. Αθήνα: Εκδ. Σάκκουλας.
- Βενιζέλος, Ε. (2021). *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βενιζέλος, Ε. Η συνταγματική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας ως αντικείμενο της διαδικασίας αναθεώρησης του Συντάγματος, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.evenizelos.gr/speeches/conferences-events/423-conferencespeech2018/5939-ev-venizelos-i-syntagmatiki-thesi-tou-proedrou-tis-dimokratias-os-antikeimeno-tis-diadikasi-as-anatheorisis-tou-syntagmatos.html>
- Βλαχόπουλος, Σ. (2012). *Η Κρίση του Κοινοβουλευτισμού στον Μεσοπόλεμο και το Τέλος της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας το 1935 (Οι Θεσμικές Όψεις Μίας Οικονομικής Κρίσης)*. Αθήνα, Ευρασία.
- Βουλή των Ελλήνων (2023). *Συνταγματική Ιστορία*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

- Ελληνική εταιρεία πολιτικής επιστήμης (1998) *Η δικτατορία 1967 έως 1974, Πολιτικές πρακτικές, ιδεολογικοί λόγοι, Αντίσταση*. Εισαγωγή επιμέλεια Γ. Αθανασάτου, Αλ. Ρήγου, Σ. Σεφεριάδη, Αθήνα.
- Καστανάς, Ι. (2020). *Ο όρκος του Προέδρου της Δημοκρατίας εξ επόμεως του δικαίου της εκκλησίας και της πολιτείας*. Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, 3/2020.
- Καυκά, Χ. (2021). *Η αδράνεια του νομοθέτη*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κονιδάρη, Ι. Μ. Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου. Τρίτη έκδοση. Αθήνα Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Κωνσταντίνος Β' (2015). *Χωρίς Τίτλο (Α', Β', Γ')*. Αθήνα: Το Βήμα.
- Μάνεσης, Α. (1955). *Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος II*, κεφ. Β'.
- Μάνεσης, Α. (2007). *Ο εύκολος βιασμός της νομιμότητας και η δύσκολη νομιμοποίηση της βίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη*, τόμος 2. Σάκκουλας.
- Νικολακόπουλος, Η. (2014). *Η καχεκτική δημοκρατία: κόμματα και εκλογές, 1946-1967*. 9^η έκδοση. Αθήνα: Εκδ. Πατάκη.
- Παπακωνσταντίνου, Ι. (2004). *Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου, Συνταγματικές Ρυθμίσεις και Έλεγχος νομιμότητας, Διοικητική Δίκη*, 1.
- Παπανικολάου, Κ. (2018). *Η εξουσία των Ανεξαρτήτων Αρχών*. Σάκκουλας.
- Παπανίκος, Γ. (2023). *Η Μοναρχία στην Ελλάδα*, Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό 3(1): 1-20.
- Ράικος, Α. (2018). *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο*, Θεμελιώδη Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σγουρίτσας, Χ. *Συνταγματικόν Δίκαιον Τομ. Α'*.
- Σπυρόπουλος, Φ. (2018). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Σάκκουλας.
- Χρυσόγονος, Κ. (2022). *Συνταγματικό Δίκαιο*. 3^η έκδοση. Σάκκουλας.

The 1952 Constitution and the Powers of the King

Athina Moraitis

Research Fellow, Faculty of Education, Humanities and Social Sciences, European University of Cyprus, Cyprus

The 1952 Constitution was characterized by conservatism, without significant innovations, as it repeated previous regulations and avoided adapting to international developments. In its 15 years of implementation, it was violated several times. This article focuses on the provisions of the Constitution concerning the King's powers and is organized in four parts, the steps towards the enactment of the Constitution, the content of the Constitution, the King's powers and the end of the King's term of office. The aim is to highlight the increased powers of the King and to analyse the problems that arose during their implementation. The most important question raised during the implementation of the Constitution is whether the King's power to appoint a Prime Minister with the confidence of the parliamentary majority was a political or even a legal obligation under the Constitution.

Keywords: *1952 constitution, constitutional history, referendum, King's powers*